

FORORD

*Der Knecht singt gern ein Freiheitslied
Des Abends in der Schenke:
Das fördert die Verdauungskraft
Und würzet die Getränke.*

Heinrich Heine »An einen politischen Dichter«

Hvor megen frihed kan man få for den terror, man producerer?

En terrorist er en, der drager den mest radikale konsekvens af den sang om frihed, Heinrich Heine beskriver i sit digt. Han – terroristen er for det meste hankøn – bombarderer sig til det, han opfatter som frihed. Denne antologi vil sætte ord – mest fortællende ord – på fænomenet. Terrorisme er ikke noget nyt, men den bliver ved med at være aktuel. Og som teksterne her illustrerer, går de samme tanke- og adfærdsmønstre igen og igen.

Teksterne inviterer til refleksioner over biografier, der i bogstaveligste forstand går ad helvede til. I antologien møder læseren mennesker, der er besjælede af deres kamp for det, de kalder retfærdighed, men de ender i fængslet, på skafottet ... i døden. Terrorisme viser idealismens bagside.

Hans Georg Klamroth for eksempel vidste noget om kammeraternes attentat på Adolf Hitler i 1944 og døde på grusomste vis ved kvælning på galgen i Bendlerblock i Berlin. Datteren, journalisten Wibke Bruhns, fortæller i »Meines Vaters Land« faderens historie. I Bernhard Schlinks »Das Wochenende« lærer man den fiktive Jörg at kende. Jörg, der ligner RAF-terrorister som Christian Klar eller Peter-Jürgen Boock, står i tekstuddraget til ansvar over for venner og familie. Han må finde sig i at blive sammenlignet med sine indbildte antipoder, nemlig gamle nazister, der forholder sig til deres ugerninger, som om ofrene var ligegyldige. Det er også denne mangel på empati, man finder hos den fotojournalist, som i Günter Grass' »Mein Jahrhundert« i uddraget »1943« fortæller om ghettoen i Warszawa.

Andre af antologiens krigere dør, før nogen kan stille spørgsmål. Det gælder fx Martyr Mahmud i Stefan Austs »Der Baader-Meinhof-Komplex«, der sammen med tre andre palæstinensere i 1977 kaper et tysk lufthansa-fly, eller den unavngivne islamist i Ferdinand von Schirachs »Terror«, der også bortfører et passagerfly. På bogens hjemmeside kan man desuden stifte bekendtskab med den første terrorist i nyere tysk litteratur, nemlig Heinrich von Kleists Michael Kohlhaas. Han er retfærdighedens frontrytter og sætter i det 16. århundrede hele byen Wittenberg i brand, fordi en herremand har stjålet to af hans heste.

Næsten komisk virker Beate Zschäpe i denne række af glørværdige galninge, når journalisterne Christian Fuchs og John Goetz beskriver hende som »den brune enke«. Zschäpe blev i 2018

idømt livsvarigt fængsel for mord, højreradikal terrorisme og brandstiftelse. Hun var madmor til de to mandlige gruppemedlemmer, som senere sprængte sig selv i luften. Beate Zschäpe blev terrorist på grund af biografiske uheld, mens andre levede for at være kompromisløse.

Hvordan kan det gå så galt?

Den første, der i denne antologi svarer på dette spørgsmål, er Christian Fürchtegott Gellert i fabeln »Das Pferd und die Bremse«. Hvis hestene ydmyger bremserne, bruger bremserne deres våben til at slå tilbage. I international politik kalder man dette forsvar for asymmetrisk krig. RAF kaldte sig »Stadtguerilla«. Stauffenberg, Klamroth og de andre var modstandskæmpere, og islamisterne fører jihad. På højrefløjen i Europa eller USA ses det, man betegner som »vigilantistischer Terror«. Det drejer sig om folk, der er bange – fx for fremmede eller jøder – og mister tilliden til systemet samt optræder som selvbestaltede vagthunde. Det latinske ord »vigiles« betyder nattevagt. Det fortæller Jakob Arjouni i fiktiv form i »Cherryman and Mister White«. Hans Magnus Enzensberger taler i »Schreckens Männer« om terrorister som radikale tabere. Han sammenligner i sit essay Adolf Hitler med flykaprerne fra 11. september 2001 og deres bagmænd. De har det til fælles, at de føler sig ydmyget på deres folks vegne og vil have oprejsning. Og hvis ikke det kan opnås, tager man hellere selv til »Helvede« og river så mange som muligt med sig. Enzensberger ser paralleller mellem Hitler i Berlin 1945 og nutidens islamistiske terror.

I antologiens lyriske afdeling kobles vrede hos Ernst Jandl i »Notizen vom 17.10.1978« med had og en diffus følelse af ikke at høre til hos Bushido i sin RAP-tekst »11. September«. Både hos Bushido og Beate Zschäpe hører sociale omstændigheder med i billedet. Samfundet skaber sine terrorister, kunne man næsten tro.

Hvordan forsvarer et samfund sig mod terrorister?

I Ferdinand von Schirachs skuespil »Terror« forhandler teaterpublikummet dette spørgsmål sammen med statsadvokaten og forsvareren: Må jagerpiloten Lars Koch skyde et kapret passagerfly med 164 mennesker om bord ned, hvis hijackeren truer med at styrte flyet ind i et fodboldstadion, hvor 70.000 mennesker overværer en fodboldkamp?

Schirachs »Terror« blev en kæmpe publikumssucces på Tysklands teaterscener. Dramaet blev også filmatiseret. Det unikke ved stykket er, at publikum afsiger dom over jagerpiloten, ligesom eleverne efter at have læst anklagerens og forsvareren taler skal agere lægdommere: Skyldig i mord eller ej?

Den tyske forbundsregering stod i 1977 i en lignende situation, som von Schirach beskriver i »Terror«. Journalisten Stefan Aust skildrer, hvordan islamistiske terrorister gjorde passagererne i det bortførte passagerfly »Landshut« til gidsler, der til sidst bliver befriet af den tyske eliteenhed

GSG 9. Forbundskansler Schmidt og hans krisestab i det tyske efterår var ikke i tvivl: Man må ikke give efter for terrorister.

I spørgsmålet om, hvordan et samfund skal forholde sig til kræfter, der vil omstyrte det eksisterende system, har demokratierne et ulige større problem end diktaturstater. Wibke Bruhns beskriver, hvordan Volksgerichtshofspræsident Roland Freisler skælder Klamroth og hans kammerater ud og overgiver dem til bødlen kort tid efter. Alt sker efter Hitlers ordre. En retsstat som Forbundsrepublikken Tyskland følger magtdelingens principper; og en domstol kan ikke gøre det, der ligner legitimeret selvtægt. Den holder sig til de love, parlamentet har vedtaget. Men på tysk findes der et udtryk, der hedder »wehrhafte Demokratie«. Det betyder, at en retsstat har lov til at forsvare sig mod ydre fjender, der vil ødelægge den. Tænk fx på Beate Zschäpes gruppe »Nationalsozialistischer Untergrund« (NSU), der viser, at nazismens tankegods i Tyskland af og til genopstår, om end i en anden skikkelse. Det spændende spørgsmål, som rejser sig i alle vestlige lande er, hvor langt retsstaten må gå for at bekæmpe terroristerne.

Læser man uddraget af Max Frischs »Biedermann und die Brandstifter«, finder man et svar på, hvordan et samfund i hvert fald ikke forsvarer sig mod terrorister. Det at være en så enfoldig kujon som Gottlieb Biedermann er det modsatte af »wehrhafte Demokratie«. Men er det monstro sådan, vi opfører os over for demokratiets fjender fra venstre, fra højre eller fra Mellemosten? Det siger Ralf König i sine tegneserier »Comics zum Karikaturenstreit«.

Hvorfor skal eleverne læse i denne bog?

Denne korte gennemgang af antologiens indhold vil formidle, at man kan bruge bogen til flere formål. Man kan sætte to eller flere tekster sammen til et forløb om terror, der behandler et af delemnerne (se »Themenvorschläge« s. 8). Antologien formidler indblik i tysk moralfilosofi, der kommer til syne i flere tekster. Mange forfattere beskæftiger sig med noget så grundlæggende som idealisme, opportunisme, radikaliserings eller trusler mod det samfund, man lever i. Det inviterer til en dannelsesrejse og til at tænke over etik og moral, hvilket fører ind i tankegange, som ofte er fremmede for danske elever. Teksterne inddrager bevidst ikke aktuelle terroraktioner, fordi de hurtigt bliver erstattet af nye. Bogen vil hellere være en projektionsflade til at forstå verden omkring os. Eleverne kan gå på opdagelse på nettet og finde aktuelle eksempler på terrorister, måske-terrorister eller eksterrorister og undersøge, om de forklaringsmønstre, som bogens tekster indeholder, slår til. Man kunne undersøge fx Sven Lau, Anders Breivik, Omar El-Husseini for at nævne tre tilfældige.

Teksterne inviterer også til at sammenligne Tyskland med Danmark og andre lande. Faglige samspil med historie, samfundsfag, dansk eller engelsk ligger lige for. Hvordan har Danmark forholdt sig under den tyske besættelse? Var »Flammen og Citronen« mon terrorister? Hvad skal man mene om Danmarks terrorparagraf 114? Der kommer med jævne mellemrum terroraktioner og

dertil hørende processer i nyhederne, som man med fordel kan perspektivere til. Teksterne i denne antologi henvender sig mest til elever i 2.g og 3.g. Eleverne vil opleve nogle af dem som udfordrende, dels sprogligt og dels fordi indhold, handling og personernes ageren ikke altid er indlysende for dem. Men dannelse kræver en beskæftigelse med det, Thomas Ziehe kalder »den gode anderledeshed«. Det er noget, der ligger uden for den umiddelbare forståelsesverden. For at bygge bro er der på bogens hjemmeside hjælp at hente, fx i form af spørgsmål og øvelser. Målet er, at eleverne oplever, at de med lidt hjælp kan klare udfordringen. Afslutningsvis kommer på side 8 enkelte emneforslag og ideer til, hvordan man kan koble teksterne sammen til et forløb, evt. sammen med et andet fag. Mange flere koblinger er mulige alt efter tidshorisonten og elevernes interesse og forudsætninger. Mange tekster kan bruges i flere sammenhænge, også i sammenhænge, der ikke har noget med terrorisme at gøre. Sommetider vil man også kunne vælge en enkelt tekst og perspektivere til noget aktuelt.

Ulrich Predelli
Skive, juni 2021